

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΚΕΝΤΡΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ, ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ»

Παραδοτέο 3.4: Έκθεση τεκμηρίωσης με βάση τα πορίσματα από τη διερεύνηση αναγκών (needs assessment) στην Περιφέρεια Κρήτης για τον σχεδιασμό διεπιστημονικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών και τον σχεδιασμό Προγράμματος Επιμόρφωσης στο αντικείμενο «Διακυβέρνηση, βιωσιμότητα και περιφερειακή καινοτομία»

Εισαγωγή

Η έρευνα μέχρι το σημείο αυτό αφενός καταγράφει με τρόπο εναργή και ρεαλιστικό το πεδίο (ανάγκες, βιώσιμη ανάπτυξη και διακυβέρνηση στην Περιφέρεια Κρήτης) ενώ αφετέρου παρέχει τα δεδομένα αλλά και τα ερεθίσματα (διερεύνηση αναγκών) για μια νέα σειρά προτάσεων, προτάσεων τόσο θεσμικού σχεδιασμού όσο και πολιτικής στρατηγικής. Το παρόν κείμενο περιορίζεται ειδικότερα στα σημεία εκείνα που – βάσει της έρευνας και της διερεύνησης αναγκών – οδηγούν σε συγκεκριμένες θεσμικές προτάσεις αναφορικά με την επιμόρφωση, την κατάρτιση και την εκπαίδευση.

Πράγματι, η παρούσα Έκθεση τεκμηρίωσης (Παραδοτέο 3.4) με βάση τα πορίσματα από τη διερεύνηση αναγκών (needs assessment) στην Περιφέρεια Κρήτης για τον σχεδιασμό διεπιστημονικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών και τον σχεδιασμό Προγράμματος Επιμόρφωσης στο αντικείμενο «Διακυβέρνηση, βιωσιμότητα και περιφερειακή καινοτομία» περιορίζεται σε μια συνοπτική αλλά ουσιώδη ανάδειξη της ανάγκης σχεδιασμού ενός ΠΜΣ και ενός προγράμματος επιμόρφωσης στελεχών υπολογισμένο ειδικά για τις ανάγκες της Περιφέρειας Κρήτης. Σημειώνουμε στο σημείο αυτό ότι (α) η αναλυτική Μελέτη Σκοπιμότητας θα ακολουθήσει, καθώς αποτελεί κομμάτι της Ενότητας 4 μαζί με τον σχεδιασμό του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Περιφερειακή Καινοτομία». Παράλληλα (β) οι γενικότερες προτάσεις πολιτικής και πολιτικής στρατηγικής θα αποτελέσουν αντικείμενο της Ενότητας 6 στην οποία – βάσει της αρχικής πρόβλεψης – θα αναδειχθούν ένα πλαίσιο προτάσεων πολιτικής (policy proposals set), ένας οδικός χάρτης εφαρμογής (roadmap) και σενάρια εφαρμογής τους σε διαφορετικές συνθήκες, ενώ οι προτάσεις θα συστηματοποιηθούν και με τη βοήθεια της ανάλυσης SWOT.

Διαπιστώσεις και ευκαιρίες

Στην προηγηθείσα Έκθεση με τα τελικά ευρήματα και συμπεράσματα για τις ανάγκες, τη βιώσιμη ανάπτυξη και τη διακυβέρνηση στην Περιφέρεια Κρήτης (Παραδοτέο 3.3) διαπιστώσαμε ότι η ερευνητική διαδικασία ανέδειξε ορισμένα κρίσιμα ζητήματα αναφορικά με τις ανάγκες, τις απαιτήσεις αλλά και τα προβλήματα που υφίστανται στην Περιφέρεια Κρήτης και σχετίζονται με ζητήματα διακυβέρνησης και βιώσιμης ανάπτυξης. Πραγματοποιήθηκε πρωτογενής έρευνα, τόσο ποιοτική όσο και πρωτογενής ποσοτική. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, παρότι η προγραμματική συμφωνία μεταξύ Πανεπιστημίου Κρήτης και Περιφέρειας Κρήτης για το Έργο «Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Περιφερειακή Καινοτομία» δεν εμπεριείχε την διενέργεια πρωτογενούς ποσοτικής έρευνας, εντούτοις κρίθηκε στην πορεία του Έργου απαραίτητο να διενεργηθεί ώστε να διερευνηθούν πρωτογενώς σημαντικά ζητήματα που περιλαμβάνονται στις θεματικές του. Έτσι ενισχύονται και θεμελιώνονται εμπειρικά ακόμα περισσότερο τα ευρήματα, παράγοντας χρήσιμα συμπεράσματα.

Στο πλαίσιο της ποιοτικής έρευνας χρησιμοποιήθηκαν δύο τεχνικές συλλογής δεδομένων, οι ημι-δομημένες συνεντεύξεις και οι αφηγηματικές συνεντεύξεις ενώ η ποσοτική πραγματοποιήθηκε σε δύο φάσεις με την αξιοποίηση δυο διαφορετικών ερωτηματολογίων ποσοτικής έρευνας.

Η συνθετική Έκθεση των συμπερασμάτων (Παραδοτέο 3.3) βασίστηκε στα ευρήματα και των δύο μεθόδων έρευνας. Είχε ως κύριο σκοπό την αποτύπωση των γενικών συμπερασμάτων που προκύπτουν αναφορικά με τα ζητήματα διακυβέρνησης και βιώσιμης ανάπτυξης, τις ανάγκες που υφίστανται και τα προβλήματα που δυσχεραίνουν την υλοποίηση πεδίων της βιώσιμης ανάπτυξης. Ειδικότερα, η πρωτογενής ποιοτική έρευνα (Παραδοτέο 3.1) ανέδειξε ιδιαίτερα την ανάγκη

περαιτέρω εκπαίδευσης, επιμόρφωσης και αξιοποίησης του ανθρώπινου δυναμικού. Σχεδόν όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι εκτιμούν ότι είναι απαραίτητη η κατάρτιση του διοικητικού-υπηρεσιακού προσωπικού ως προς την διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού, τις νέες τεχνολογίες, την επικοινωνία και συνεργασία με ευρωπαϊκούς φορείς και την διαχείριση ευρωπαϊκών προγραμμάτων. Ταυτόχρονα, φαίνονται να είναι υπέρ της αξιολόγησης του ανθρώπινου δυναμικού διότι δεν διαθέτουν όλοι τις υποχρεωτικά απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες ενώ προτείνεται η συνεχής επιμόρφωση σε όλους τους προαναφερθέντες τομείς. Επιπλέον, παρόλο που το υπηρεσιακό προσωπικό της Περιφέρειας Κρήτης φαίνεται σαφώς ότι ανταποκρίνεται, σε γενικές γραμμές, ικανοποιητικά στα καθήκοντα που του έχουν ανατεθεί, ενώ αυτό των δήμων φαίνεται σε κάποιες περιπτώσεις να έχει σοβαρές ελλείψεις σε δεξιότητες (πάντοτε με τις αυτονόητες και συχνά ιδιαίτερα αξιοσημείωτες εξαιρέσεις), η έλλειψη εξειδίκευσης καθώς και η έλλειψη, κάποιες φορές, αποτελεσματικότητας από την πλευρά των πολιτικών τους προϊσταμένων συμβάλλουν ανασταλτικά στην ομαλή λειτουργία διάφορων υπηρεσιών της Περιφέρειας και στην επίλυση πρακτικών ζητημάτων.

Είναι γενικώς αποδεκτή η θέση ότι η διερεύνηση αναγκών αναφέρεται και στον προσδιορισμό κάποιων στόχων και την καταγραφή και ανάλυση της απόστασης μεταξύ των στόχων και της διαπιστωμένης, υπάρχουσας κατάστασης. Στο γενικότερο αυτό πλαίσιο, πρέπει με ειδικότερη αναφορά στα ευρήματα μας για την Κρήτη να υπογραμμίσουμε (α) μια συχνά εκδηλωνόμενη έκδηλη ή λανθάνουσα επίδραση της γενικότερης δυσφορίας με τις οικονομικές εξελίξεις των τελευταίων ετών στη χώρα στην αποτίμηση της ειδικότερης κατάστασης στην Κρήτη (οπότε η έρευνα οφείλει σε κάθε περίπτωση να προσπαθεί να διακρίνει τα διαφορετικά επίπεδα) και (β) μια συχνά επαναλαμβανόμενη – και πάντως υποβόσκουσα – τάση που αντιδιαστέλλει το δυνητικό από το σήμερα ισχύον σε επίπεδο Κρήτης. Έτσι π.χ. σε επίπεδο ανταγωνιστικότητας της τοπικής οικονομίας, ενώ είναι σαφές ότι η Κρήτη διαθέτει αρκετά και σημαντικά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα, η πλήρης αξιοποίηση τους γίνεται κατανοητό ότι απαιτεί ενέργειες υπέρβασης των δομικών και γραφειοκρατικών

αγκυλώσεων αλλά και συνεργασίας και συντονισμού όλων των φορέων ώστε να τεθούν ορθά οι προτεραιότητες και να εξευρεθούν αμοιβαίως επωφελείς λύσεις. Περίπου αντίστοιχα ισχύουν και στο γενικότερο ζήτημα της αποτίμησης της «πολιτικής» σήμερα από τους πολίτες. Ενώ παρουσιάζονται αρκετά απογοητευμένοι (όπως φαίνεται από την ποσοτική έρευνα) και εμφανίζουν πολύ χαμηλό δείκτη ικανοποίησης, η αποτίμηση αυτή φαίνεται να συνδέεται κυρίως με την παρατεταμένη κρίση και την γενικότερη άποψη τους για την πολιτική στη χώρα γενικά. Ενώ – όπως αναδεικνύει η ποιοτική έρευνα – οι εκπρόσωποι των θεσμών φαίνονται αρκετά ικανοποιημένοι από τις συγκεκριμένες πολιτικές που εφαρμόζονται σε επίπεδο Περιφέρειας Κρήτης. Στο σημείο αυτό διαφαίνεται ο ξεκάθαρος και σημαντικός παράγοντας της κεντρικής πολιτικής. Όλοι οι συνεντευξιζόμενοι εμφανίστηκαν απογοητευμένοι από την κεντρική πολιτική και τόνιζαν ότι αν δεν μεταβληθεί με τρόπο που να ευνοεί την κοινωνική ανάπτυξη και την επιχειρηματικότητα τότε δεν μπορεί να ξεπεραστεί η κρίση. Βασική ήταν η προτίμηση για μεγαλύτερη και πιο αποτελεσματική συνεργασία της κεντρικής πολιτικής εξουσίας με τους τοπικούς φορείς.

Ταυτόχρονα, η έρευνα μας αναδεικνύει τόσο την αδυναμία πλήρους αξιοποίησης των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων μέσω μιας κεντρικής στρατηγικής όσο και τα εμπόδια που τίθενται από το θεσμικό και νομικό πλαίσιο που δεν έχει τύχει των απαιτούμενων μεταρρυθμίσεων. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι διακρίνονται τεράστια λειτουργικά προβλήματα στον Α' βαθμό αυτοδιοίκησης, καθώς οι δήμοι συχνά δεν είναι σε θέση να επιτελέσουν το έργο που τους έχει ανατεθεί λόγω των περιορισμένων πόρων και ως εκ τούτου κρίνονται αναποτελεσματικοί και προβληματικοί. Επομένως, είναι δεδομένο ότι οι πολίτες εμφανίζουν υψηλά ποσοστά απογοήτευσης από την πολιτική παρά τις αξιόλογες προσπάθειες που γίνονται σε επίπεδο Περιφέρειας Κρήτης. Ως εκ τούτου, στην ποσοτική έρευνα η έλλειψη ικανοποίησης σχετίζεται με εμφάνιση υψηλής προτεραιοποίησης για παρέμβαση σε επίπεδο περιφερειακής πολιτικής.

Έχει άλλωστε προκύψει αβίαστα από την έρευνα ότι το σχέδιο Καλλικράτης έχει οδηγήσει και σε αξιοσημείωτες θετικές λύσεις και εκβάσεις στον τρόπο διοίκησης της τοπικής αυτοδιοίκησης, προσφέροντας βιώσιμες λύσεις σε προβλήματα που δεν

επέτρεπαν την αποτελεσματική αντιμετώπιση των τοπικών αναγκών. Η αποκέντρωση των αρμοδιοτήτων έχει δώσει την δυνατότητα της πιο άμεσης παρέμβασης από πλευράς Περιφέρειας Κρήτης τόσο ως προς την αντιμετώπιση των άμεσων προβλημάτων όσο και ως προς την διεκδίκηση ευρωπαϊκών και εθνικών πόρων. Ταυτόχρονα, ο τρόπος λειτουργίας της Περιφέρειας διαφέρει από οποιαδήποτε άλλη μορφή κρατικής διοίκησης καθώς στοχεύει στην αξιοποίηση μικρότερου σε αριθμό αλλά αρκετά εξειδικευμένου προσωπικού. Από την άλλη πλευρά όμως (όπως διαπιστώθηκε στα 3.1., 3.2 και 3.3) καταγράφονται και προβλήματα. Υφίσταται ενίοτε επικάλυψη και ασαφής κατανομή αρμοδιοτήτων ανάμεσα στις Περιφερειακές Ενότητες και τις κεντρικές περιφερειακές υπηρεσίες ενώ προκαλούνται δυσλειτουργίες από την ύπαρξη τυπικών διοικητικών υπηρεσιών, όπως η Αποκεντρωμένη Διοίκηση, που, σύμφωνα με τους συνεντευξιζόμενους, δεν προσφέρουν κάποιο πρόσθετο θετικό αποτέλεσμα αλλά δημιουργούν γραφειοκρατικές αγκυλώσεις. Επιπροσθέτως, υπάρχει ακόμα περιθώριο μεταρρύθμισης προς την αποκέντρωση αρμοδιοτήτων που παραμένουν υπό την σκέπη του κεντρικού κράτους, που θα μπορούσαν να προσφέρουν μια ώθηση αποτελεσματικότητας, καθώς η τοπική αυτοδιοίκηση βρίσκεται σε θέση να γνωρίζει με πιο ξεκάθαρο και άμεσο τρόπο τις απαιτήσεις και τα προβλήματα της τοπικής κοινωνίας και οικονομίας.

Κρίσιμο στοιχείο το προσωπικό της Περιφέρειας που θεωρείται γενικά ότι βρίσκεται σε καλό επίπεδο. Γενική όμως φαίνεται να είναι και η αντίληψη για την ανάγκη συνεχούς και –κυρίως– εξειδικευμένης κατάρτισης και εκπαίδευσής του στις νέες τεχνολογίες, στη διαχείριση Ευρωπαϊκών προγραμμάτων αλλά και στην παρακολούθηση των αλλαγών στην ΕΕ.

Ως προς τους δήμους (όπου γενικά η έρευνα δείχνει ότι κυριαρχεί η αντίληψη ότι αφενός δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους ενώ αφετέρου διαθέτουν αναλογικά περισσότερο προσωπικό με χαμηλή όμως εξειδίκευση) η ανάγκη συνεχούς κατάρτισης παρουσιάζεται ακόμη πιο επιτακτική. Οι νέοι εργαζόμενοι που προσλαμβάνονται με προγράμματα ορισμένου χρόνου, είτε στον Α' είτε στον Β' βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης, δεν προλαβαίνουν να αποκτήσουν την απαραίτητη εμπειρία και

αποχωρούν στη συνέχεια, παρότι διαθέτουν εξειδικευμένες γνώσεις και δεξιότητες, διότι ολοκληρώνεται η σύμβασή τους. Η έλλειψη πόρων και οι περιορισμοί που τίθενται από το κεντρικό κράτος δεν επιτρέπουν την πρόσληψη έστω μικρού σε αριθμό εξειδικευμένου προσωπικού που είναι απαραίτητο για την βελτίωση της λειτουργίας των υπηρεσιών της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Ένα ακόμα θετικό στοιχείο που έχει επιφέρει το σχέδιο Καλλικράτης φαίνεται να είναι η οριστική επίλυση των τοπικιστικών διενέξεων, καθώς η μορφή της δομής αυτοδιοίκησης επιτρέπει την συνεργασία μεταξύ της Περιφέρειας και των δήμων. Από την άλλη πλευρά, παρά τις όποιες δραστηριότητες σε επίπεδο κοινωνικής προσφοράς και αλληλεγγύης από τους πολίτες, η κοινωνία των πολιτών δεν φαίνεται να μπορεί να ανταποκριθεί, λόγω των πολύ σοβαρών οικονομικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει, επαρκώς σε έναν διευρυμένο προνοιακό ρόλο. Η έλλειψη κρατικής παρέμβασης και χρηματοδότησης για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων είναι εμφανής, παρά τις προσπάθειες που έχουν γίνει από τις περιφερειακές υπηρεσίες, οι οποίες έχουν συνεισφέρει σημαντικά.

Εδώ εντοπίζεται και ο ρόλος-κλειδί της πολιτικής και πολιτειακής παιδείας, της θεσμικής κατάρτισης αλλά και της αντίστοιχης επιμόρφωσης των στελεχών εκείνων που καλούνται να ανταποκριθούν στις ανάγκες που καταγράφουμε. Ειδικότερα η θεσμική κατάρτιση και η επιμόρφωση μπορεί να αποτελέσουν σημείο-κλειδί και για την πραγματική ανάδειξη και αξιοποίηση και στελεχών από τις ενωσιακές εκπροσωπήσεις της κοινωνίας πολιτών.

Πράγματι, όπως διαπιστώσαμε στην έρευνα, αποδίδεται ιδιαίτερη σημασία από τους συνεντευξιζόμενους στην αναδιάρθρωση των ενώσεων και των συνεταιρισμών και στην μεγαλύτερη δυνατή αξιοποίηση τους στο πλαίσιο ενός οράματος υποδειγματικής ανάπτυξης για την Κρήτη. Επιπλέον, η ενίσχυση του κοινωνικού διαλόγου σε επίπεδο Περιφέρειας και η αξιοποίηση των εμπειρικών επιστημονικών μεθόδων για την διάγνωση αναγκών σε κρίσιμους τομείς (όπως ο τουρισμός) και την εκπαίδευση και κατάρτιση των στελεχών της περιφέρειας στα νέα τεχνολογικά συστήματα αλλά και σε

όλες τις δεξιότητες που σχετίζονται και αφορούν το αντικείμενό τους. Ενώ και η εκπαίδευση και η κατάρτιση των πολιτών σε ζητήματα περιβάλλοντος και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, καθώς και η αντίστοιχη εκπαίδευση σε ζητήματα τουρισμού όλων των σχετιζόμενων προσώπων με τον τουριστικό τομέα, κρίνεται ιδιαίτερος σημαντική για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης.

Εισήγηση

Όπως έχουμε δείξει σε προηγούμενες, ερευνητικές / επιστημονικές δημοσιεύσεις μας, έξι είναι, τελικά, τα βασικά χαρακτηριστικά της πολιτειακής παιδείας που συνδυάζει θεσμικές / χρηστικές και κανονιστικές / δημοκρατικές διαστάσεις και είναι αξιοποιήσιμη από την άποψη των αναγκών της περιφερειακής διακυβέρνησης: (α) ενθάρρυνση της συμμετοχής σε ένα κοινό πλαίσιο, της κοινής αίσθησης ιδιότητας του πολίτη (common citizenship), (β) εκμάθηση των θεσμικών και διαδικαστικών προτύπων λειτουργίας των ισχυόντων επιπέδων άσκησης διοικητικής και πολιτικής εξουσίας και εξοικείωση με τις συνταγματικά νομιμοποιημένες δυνατότητες μεταρρύθμισης και αλλαγής τους, (γ) διερεύνηση του περιβάλλοντος (περιφερειακού, εθνικού, υπερεθνικού, διεθνούς) της συγκεκριμένης πολιτικής / διοικητικής ενότητας, (δ) ανάπτυξη ενός ελάχιστου κοινού παρονομαστή αντιλήψεων περί του δημοσίου πράγματος (res publica), (ε) ενίσχυση της ηθικής αυτονομίας των υποκειμένων και της ανεξάρτητης κριτικής ικανότητας των πολιτών και (στ) εξοικείωση με νόρμες συλλογικής υπευθυνότητας, πραγματισμού και συνειδητοποίησης της αλληλεξάρτησης και της κοινωνικής συνύπαρξης.

Είναι προφανές ότι ανάλογα με το αντικείμενο, τους στόχους και τα προσδοκώμενα αποτελέσματα ενός προγράμματος πολιτειακής παιδείας θα δοθεί μεγαλύτερη έμφαση σε ορισμένα – και αντίστοιχα μικρότερη έμφαση ενδεχομένως σε κάποια άλλα – από τα ως άνω χαρακτηριστικά. Έτσι π.χ. ένα πρόγραμμα επιμόρφωσης στελεχών θα επικεντρωθεί ιδιαίτερα στα (β) και (γ), ενώ ένα πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών

ενδέχεται να αναδείξει περισσότερο και την μέριμνα για το (δ), το (α) κοκ. Παραμένει, ωστόσο, συνολικό ζητούμενο η κατά το δυνατό περιεκτική (comprehensive) αντιμετώπιση της πολιτειακής παιδείας και κατάρτισης (και) σε επίπεδο περιφέρειας, με στόχο την ανάδειξη του συνολικού διακυβεύματος, την μείωση των μη δημιουργικών ανταγωνιστικών τριβών μεταξύ γραφειοκρατικών – διοικητικών επιπέδων, την ενθάρρυνση της πολιτικής συμμετοχής που βασίζεται σε ενημερωμένες στάσεις και συμπεριφορές, κλπ.

Αλλά η ανάγκη για νέα εργαλεία εκπαίδευσης και κατάρτισης προκύπτει και από τα ίδια τα χαρακτηριστικά της εξελισσόμενης ενοποιητικής διαδικασίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τα προβλήματα όσο και τις ευκαιρίες που εμπεριέχει. Καθώς στις ημέρες μας η «ευρωπαϊκή πραγματικότητα» κινείται με ιλιγγιώδεις ρυθμούς ενώ παράλληλα η ΕΕ έχει εισέλθει και σε μια περίοδο πρωτοφανούς αβεβαιότητας και – σε ένα βαθμό – απροσδιοριστίας, γνώσεις για την ΕΕ που αποκτήθηκαν πριν λίγα χρόνια τείνουν να αποτελούν σήμερα ένα αναμφισβήτητο χρήσιμο αλλά προφανώς ανεπαρκέστατο υπόβαθρο για το σχηματισμό έγκυρης άποψης και το σχεδιασμό αποτελεσματικής πολιτικής.

Όλα αυτά συνθέτουν την εικόνα ότι χρειάζονται νέα θεσμικά εργαλεία κατανόησης, εκμάθησης και τιθάσευσης της εξελισσόμενης πραγματικότητας με σκοπό την αποτελεσματικότερη παρέμβαση σε αυτή σε επίπεδο Περιφέρειας Κρήτης:

(I) Σχεδιασμός του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Περιφερειακή Καινοτομία» εξειδικευόμενου σε μια σειρά από πυλώνες (Πολιτική Σταθερότητα και Ποιότητα των Ρυθμιστικών Μηχανισμών, Αποτελεσματικότητα της Διακυβέρνησης, Βιώσιμη Ανάπτυξη και Προστασία του Περιβάλλοντος, Κοινωνική Πολιτική και Βελτιωμένα Συστήματα Ασφάλισης, Προσδιοριστικοί Παράγοντες της Βιωσιμότητας, Βιώσιμη Ανάπτυξη, Αγροτικά Προϊόντα και Δημόσια Υγεία, Τουριστικό Προϊόν και Ανάπτυξη στην Κρήτη) που συνδυάζουν τις γενικότερες μέριμνες της θεωρίας και ανάλυσης της αποτελεσματικής και

δημοκρατικής περιφερειακής διακυβέρνησης με τις συγκεκριμένες ανάγκες της Περιφέρειας Κρήτης.

Και

(II) Επιμορφωτικό Πρόγραμμα Στελεχών και Εργαζομένων (capacity building) των τοπικών φορέων, με εξειδικεύσεις και επικεντρώσεις (ανάπτυξη των οριζόντιων δεξιοτήτων που σχετίζονται με την διοικητική ικανότητα, εξειδικευμένο υλικό για τα στελέχη των επιμέρους τοπικών θεσμών αυτοδιοίκησης με επιμέρους modules εξειδίκευσης) που ανακύπτουν με βάση τη διάγνωση αναγκών.